

VÍNO, PIVO, MEDOVINA...
SOCIÁLNÍ A KULTURNÍ ASPEKTY KONZUMACE ALKOHOLU
NA JAGELLONSKÝCH DVORECH PŘELOMU 15. A 16.
STOLETÍ¹

PETR KOZÁK

KOZÁK, Petr. Wine, beer, mead... Social and cultural aspects of alcohol consumption at the Jagiellonian courts around 1500. *Historický časopis*, 2023, 71, 4, pp. 601-624, Bratislava.

This study presents a probe into the field of beverage culture as it was cultivated in the late 15th and early 16th century at the courts of the descendants of Casimir IV († 1492) ruler of Poland and Lithuania of the Jagiellonian dynasty: King Vladislaus († 1516) of Bohemia and Hungary, his son, King Louis († 1526) of Bohemia and Hungary, and then his brothers, King John Albert († 1501) of Poland, the Grand Duke of Lithuania and later also King of Poland Alexander († 1506) and the future ruler of Poland-Lithuania (the then Duke of Opava and Głogów and the governor of Silesia and Lusatia) Sigismund († 1548). The starting point of the research was a comprehensive analysis of rare, preserved account books kept at the courts of these monarchs. This study describes the various types of beverages consumed (especially wine and beer) both in the social and geographical contexts. In addition, it also includes the sphere of consumers' taste preferences.

Keywords: The Jagiellonians. Accounts. Culture. Beverages. Middle Ages. Food History.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2023.71.4.3>

Tématem předkládané studie je svět nápojů, které byly na přelomu 15. a 16. století konzumovány na dvorech potomků polsko-litevského vládce Kazimíra IV. († 1492) z rodu Jagellonců. Ambicí autora přitom není „jen“ alespoň přibližná rekonstrukce palety druhů nápojů, s nimiž Jagellonci a jejich nejbližší okolí přicházeli do styku. V souladu s obecně přijímaným metodickým konceptem, jenž považuje konzumaci potravy v rámci lidských společenství za výsostně společenskou, významově vrstevnatou aktivitu, která přesahuje sféru pouhého uspo-

1 Studie byla vypracována s institucionální podporou Slezské univerzity v Opavě a projektu NKFI K no. 134690 financovaného maďarským Národním úřadem pro výzkum, vývoj a inovace (Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal).

kojování biologických potřeb člověka,² bude důraz kladen na sociální a kulturní aspekty spotřeby nápojů, v kontextu doby pak především nápojů alkoholických. Panovnický dvůr představoval specifický sociální systém.³ Sociokulturní kontext požívání potravin a pití nápojů plnil roli jednoho z výrazných nonverbálních nástrojů sociální a mocenské interakce. Vedle fenoménu pospolitité konzumace, která pomáhala vytyčovat, vizuálně zpřítomňovat hranice sociálních struktur, měla zásadní důležitost samotná dostupnost exkluzivních pokrmů a nápojů coby jeden ze základních distinktivních znaků, jimiž sociální systém – zde panovnický dvůr – komunikoval navenek svou společenskou exkluzivitu. Na jagellonských dvorech se nepřekvapivě pilo víno a pivo, doklady o konzumaci medoviny a destilátů jsou v případě špiček společnosti jagellonské dynastické oikumeny spíše marginální. Odpověď na otázku, jaké víno a jaké pivo se pilo a co se propisovalo do oblíbenosti toho kterého nápoje, je ovšem složitější.

Při analýzách z oblasti dějin každodennosti, kam studium nápojové kultury svým charakterem spadá, má historik věnující se jagellonským panovnickým dvorům doby závěru středověku k dispozici neobyčejně atraktivní soubor pramenů, jimiž jsou dvorské účty dochované de facto pro každého ze samostatně vládnoucích jagellonských monarchů. V případě českého a uherského krále Vladislava († 1516) jsou k dispozici provenienčně „polské“ účty z roku 1471, kdy se mladý Jagellonec vydal z Krakova do Čech, dále tzv. registra verková, tedy účty vedené při úřadu mince v Kutné Hoře, do nichž byly zaznamenány i některé z výdajů panovníkova dvora, a pak evidence příjmů a výdajů Vladislava budínského dvora z let 1494–1495, kterou nechal sestavit uherský královský pokladník, pětikostelský biskup Zikmund Ernszt.⁴ Pro období vlády Vladislava syna, českého a uherského krále Ludvíka († 1526), se dochovaly

- 2 K sociologii a (kulturní) antropologii jídla srov. alespoň DI GIOVINE a BRULOTTE. Introduction. Food and Foodways as Cultural Heritage. In BRULOTTE a DI GIOVINE, ed. *Edible Identities. Food as Cultural Heritage*. Farnham 2014 s. 1-27 nebo LUPTON. Food, memory and meaning: the symbolic and social nature of food events. In *The Sociological Review*, 1994, roč. 42, č. 4, s. 664-685, resp. též encyklopedické heslo CEISEL. Food Studies. In *Oxford Research Encyclopedia of Communication* [online].
- 3 Viz DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ. K modelu středověkého panovnického dvora jako sociálního systému. In *Český časopis historický*, 2009, roč. 107, č. 2, s. 309-335.
- 4 Verková registra vytěžil TRNKA. Výdaje dvora Vladislava Jagellonského v letech 1471–1490. In *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech. Mediaevalia Historica Bohemica*, 2009, roč. 12, Supplementum 3, s. 271-292. Další ze zmiňovaných účtů publikovali PERZANOWSKI a STRZELECKA, ed. Część I. Rachunki wyprawy Władysława Jagiellończyka do Czech w latach 1471–1472. In GAWĘDA; PERZANOWSKI a STRZELECKA, ed. *Rachunki królewskie z lat 1471–1472 i 1476–1478*. Wrocław; Kraków 1960, s. 1-101; KOZÁK, ed. *Účty budínského dvora krále Vladislava II. Jagellonského (1494–1495)*. Praha 2019; NEUMANN, ed. *Registrum proventuum regni Hungariae. A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494–1495)*. Budapest 2019.

zlomky účetní registratury z měsíců těsně předcházejících moháčské katastrofě (1525–1526).⁵ V případě Polského království a Litevského velkoknížectví je k dispozici pět svazků účetní evidence z období vlády polského krále Jana Albrechta († 1501)⁶ a celkem sedm foliantů spojených s provozem litevského a posléze polského dvora jeho bratra Alexandra († 1506).⁷ Soubor pramenů účetní povahy pak uzavírá trojice register sestavených u dvora prince Zikmunda († 1548), pozdějšího polsko-litevského vládce Zikmunda I. Starého, který se před převzetím trůnů v Krakově a Vilně pohyboval mezi dvory panujících sourozenců, stal se knížetem v Opavě a dolnoslezském Hlohově a v letech 1504–1506/1507 zastával úřad místodržícího českého krále ve Slezsku a v obou Lužicích.⁸ Dochované knihy účtů se stanou hlavním heuristickým a interpretačním východiskem následujících úvah.

Stejně jako tomu bylo v četných jiných případech, přisuzovala i nápojům středověká společnost (přirozeně ve vazbě na lidského konzumenta) specifickou „sociální“ kvalitu. Nejnižší přízvi se těšila obyčejná voda, která sice účinně hasila žízeň a byla všeobecně nepostradatelná pro všechny oblasti každodenního života člověka. Současně však voda představovala látku běžně dostupnou a tedy „lacinou“, navíc šlo o tekutinu (v ideálním případě) bez chuti a bez zápachu, které nebylo snadné přisoudit jakoukoli přidanou hodnotu. Jednoduše řečeno, vodu pili jen ti, kdo si nemohli dovolit nic jiného, ať již kvůli své chudobě, nebo nepříznivou shodou okolností, jež znamenala vynucený odklon od normality (např. pobyt v zajetí). Vznešená společnost i svět služebných osob, který ji obklopoval, konzumovala obvykle nápoje jiné, chuťově výraznější, s opojnými účinky a energeticky vydatnější. Na stránkách analyzovaných knih účtů spojených

-
- 5 FRAKNÓI, ed. II. Lajos király számadási könyve. 1525. január 12 – július 16. In *Magyar történelmi tár* 22, Budapest 1877, s. 45-236; ENGEL, ed. Fragmentum libri rationarii super erogationibus aulae Regis Hungariae Ludovici II. de anno 1526. In TÝŽ. *Monumenta Ungrica*. Viennae 1809, s. 185-236.
 - 6 Archiwum Głównie Akt Dawnych (dále AGAD), fond Archiwum Skarbu Koronnego z let 1388–1826 (Nr. Zespołu: 7), Oddział 1 – Rachunki Królewskie, 1388–1781 (dále ASK-RK), sign. 20, 22, 24, 26, 28.
 - 7 AGAD, ASK-RK, sign. 30, 31, 32, 34; ANTANAVIČIUS a PETRAUSKAS, ed. *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*. Vilnius 2007.
 - 8 KOZÁK, ed. *Účty dvora prince Zikmunda Jagellonského, vévody hlohovského a opavského, nejvyššího hejtmana Slezska a Lužic, z let (1493) 1500–1507. Kritická edice pramene*. Praha 2014; KOZÁK a RÁBAI, ed. *Mezi periferií a centrem jagellonského světa. Registrum dvořanů knížete a krále Zikmunda I. Jagellonského z let 1493–1510. Between the Periphery and the Centre of the Jagiellonian World. The Register of Courtiers of Prince and King Sigismund I Jagiellon from 1493–1510*. Opava 2015; RÁBAI, ed. *Jagelló Zsigmond herceg udvarának számadáskönyve (1504–1507). The Court Account Book of Sigismund Jagiellon (1504–1507)*. Szeged 2014.

s provozem jagellonských dvorů se tak s pojmem voda (*aqua*) téměř nesetkáváme. Přesněji, nesetkáváme se s vodou coby potravinou. Zmínky se obvykle vztahují na záznamy o návštěvách lázní či opravách fontán a jiných přivaděčů vody do příbytků pána dvora. Účty dvora prince Zikmunda pak sice přináší ojedinělé svědectví o vodě u knížecí tabule, ani zde však nelze hovořit o přímé konzumaci. S výjimkou domácích mazlíčků⁹ vodu nikdo nepil, přítomným sloužila k umývání rukou a ve formě ledu chladila jídlo a (jiné) nápoje.¹⁰

Konzumovaly se především alkoholické nápoje, přičemž s životním stylem vyšších společenských vrstev bývalo spojováno zejména víno. Pivo bylo ve srovnání s ním pitím více plebejským, laciná (lehká) piva rozlévaná služebnictvu mohla mít i funkci vydatných polévek a stávala se spíše jídlem.¹¹ Omezení vyplývající z právní regulace výroby a distribuce, zejména však kopírující dobové technologické limity konzervační a tranzitní, vedly k tomu, že pivo bylo konzumováno především v místě své produkce (tedy v jednotlivých lokalitách se pilo především pivo uvařené v místních pivovarech, jejichž produkce byla regionálně snadno dostupná), zatímco víno se pravidelněji stávalo předmětem dálkového obchodu, což ho prodražovalo a obecně činilo méně dostupným. Navíc to bylo víno a nikoli pivo či jiný nápoj, které se při mši svaté měnilo v rukách celebrujícího kněze v Kristovu krev. I tato okolnost bezpochyby zvyšovala symbolickou vážnost, vznešenost vína... Takto načrtnutý obrázek ovšem platil jen tam, kde nebyly vhodné podmínky pro pěstování vinné révy a výsledný produkt se musel importovat. V místech své produkce bylo víno samozřejmě obecně dostupnější a jeho laciné, méně kvalitní druhy sehrávaly roli obyčejného lidového pití.

Pod vládou jagellonské dynastie se na přelomu 15. a 16. století nalézaly rozsáhlé oblasti střední a středovýchodní Evropy – generace synů krále Kazimíra IV. panovala nejen v Polsku a na Litvě, k níž se počítaly podstatné části území dnešního Běloruska a Ukrajiny, ale také v zemích České koruny a v Uhrách spojených personální unií s Chorvatským královstvím. Jednalo se o země s rozdílnými kulinárními zvyklostmi i odlišnými přírodními podmínkami, které významně modifikovaly podobu lokálního trhu s potravinami. Při pomyslné cestě

9 Např. princ Zikmund vlastnil psa jménem Bělíček (Bělík), takřka veškeré zmínky o něm jsou v dochovaných účtech spojeny s mytím oblíbeného zvířete. KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 20, 21, 23, 24, 29, 33, 37, 38, 42, 44, 46, 47, 72, 74, 77, 78, 79, 82, 86, 88, 91, 92, 97, 147, 149, 231, 233, 234.

10 Srov. záznam, v němž jsou zmiňovány jak speciální sekáčky na led, tak i voda přinesená přímo ke knížecímu stolu: „*Item eodem die per manus Pauli orosz pro scaphio dupplici alias za schawliki pro glaciebus portandis et aqua ad mensam domini principis dedi XXVII den. Ung.*“ (Tamtéž, s. 29).

11 Srov. alespoň BERANOVÁ. *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*. Praha 2012, s. 149-155. Z časů pokročilého raného novověku viz např. ŠTĚPÁN. *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic v letech 1579–1598*. Olomouc 2009, s. 98-99.

od Jaderského k Baltskému moři bychom tak mohli rozlišit tři základní „pásma“, pokud jde o nápojovou kulturu. Na jihu se nalézaly vyhlášené vinařské regiony v Chorvatsku, Uhrách i v některých částech Čech a zejména Moravy. V centrálním „pásmu“ (většina českých zemí včetně Slezska a Lužic a Polsko) převládala výroba a konzumace piva. A konečně severněji dominovalo pití piva a medoviny, případně pálenky, neboť se jednalo o regiony k pěstování vinné révy v podstatě nevhodné (snad s výjimkou omezené produkce určené pro potřeby křesťanské liturgie). Je nasnadě, že cena vína s rostoucí vzdáleností od míst jeho produkce stoupala, aniž by tato skutečnost nutně musela korelovat s kvalitou. Zjednodušeně řečeno, finanční dostupnost vína v oblasti jeho výroby (především tedy v Uhrách) byla podstatně vyšší, než v zemích a regionech, do nichž muselo být víno komplikovaným způsobem dováženo, přičemž kvalita drahého vína nabízeného na trhu v polské Poznani či v litevském Grodně mohla být ve srovnání s běžným vínem konzumovaným v Uhrách (ve městech i na venkově) spíše nižší. Omezená dostupnost a finanční náročnost nicméně dále posilovala symbolickou hodnotu vína, které se v zemích položených severně od karpatského oblouku stávalo nápojem, jímž vyšší vrstvy společnosti demonstrovaly svou sociální a kulturní exkluzivitu.

* * *

Dochovaný účetní materiál spojený s provozem jagellonských dvorů takto načrtnutý obraz v mnohém potvrzuje.¹² Víno nechybělo u žádného z jagellonských dvorů, ať se již jednalo o dny sváteční, či všední. Účty dvora krále Vladislava z doby po roce 1490, kdy po zisku svatoštěpánské koruny přesídlil z Prahy do uherského Budína, neobsahují dokonce ani jeden jediný záznam o nákupu piva. Víno naproti tomu panovník, jeho dvořané a hosté konzumovali zcela pravidelně v nemalém množství.¹³ Naopak chladné sklepy velkoknížecí rezidence v litevském Vilně sloužily přibližně v téže době (roku 1506) nejen k uskladnění vína, ale výslovně také piva a medoviny.¹⁴ Příklad krále Vladislava je poněkud extrémní, neboť nejstarší z jagellonských sourozenců dával prokazatelně pití vína přednost dlouhodobě, už za svého pobytu v Čechách, ačkoli v časech před rokem 1490 u jeho tabule nechybělo ani pivo.¹⁵ Víno snad preferovali také jeho

12 Srov. KOZÁK. Nápoje na dvorech králů a knížat z dynastie Jagellonců konce 15. a počátku 16. století. In *Historica. Revue pro historii a příbuzné obory*, 2021, roč. 12, č. 2, s. 151-165.

13 KOZÁK. *Účty budínského dvora*, s. 108, 114, 134, 135, 137, 142, 143, 152, 164, 165, 203, 211, 248, 272, 279, 281, 284.

14 KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 616 (*Item pro truncello ad claudendum celarium, ubi vinum, medo et cervisia servabatur, per manus Chroborski dedi II½ gr.*).

15 TRNKA. *Výdaje dvora Vladislava Jagellonského*, s. 281-282.

mladší bratři Jan Albrecht a Alexandr,¹⁶ oba však konzumovali rovněž pivo,¹⁷ což dokládají záznamy rozeseťe na stránkách účetních knih. Dotýkáme se tím ošemetné otázky kolize osobních chuťových preferencí, možností místní tržní sítě a společenského tlaku – tedy co mi chutná, co je mi reálně dostupné, ale též jaká jsou očekávání okolí vzhledem k mému společenskému postavení (co by mi chutnat mělo). Odpovědi na takto položené otázky naráží na objektivní limity pramenné základny. Určité závěry ovšem formulovat lze. Touha mít k dispozici víno byla na dvorech jagellonských králů a knížat všeobecná.¹⁸ Jelikož se jednalo o příslušníky evropsky významné panovnické dynastie, byla možnost, jak tuto touhu saturovat, v praxi omezena jen možnostmi tržní sítě.¹⁹

* * *

Vhodným příkladem se jeví být analýza konzumace nápojů u dvora prince Zikmunda. Nejde přitom „jen“ o nebývalé informační bohatství účetnictví vedeného u jeho dvora (relativně malé poměry Zikmundova knížecího dvora vedly totiž k tomu, že byla podstatná část všech peněžních výdajů evidována na stránkách hlavních účetních registrů).²⁰ Klíčovým je tu především geografický záběr, neboť Zikmund Jagellonský v době před svým nástupem k vládě v polsko-litevské unii (a tedy v době před přelomem let 1506 a 1507) téměř bez ustání cestoval nejen mezi středisky svých vlastních knížectví (Hlohov a Opava) a zemí, v nichž coby vrchní hejtman zastupoval autoritu českého krále Vladislava (zejména slezská Vratislav). Především trávil pravidelně čas v nejdůležitějších mocenských

-
- 16 V případě Jana Albrechta tak soudila NALEWAJEK. Na królewskim dworze Jana Olbrachta. In *Roczniki Humanistyczne*, 2011, roč. 59, č. 2, s. 67. K nákupům vína ke dvorům Jana Albrechta a Alexandra srov. AGAD, ASK-RK, sign. 20, fol. 2v, 8v, 10r, 10v, 73v, 77r; AGAD, ASK-RK, sign. 22, fol. 1r, 3v, 4v, 5r, 5v, 10r, 13v, 15v, 16r, 22r, 24r, 27r, 30r, 32r, 37v, 41r, 61v, 71r, 77r, 80v, 82r; AGAD, ASK-RK, sign. 31, fol. 6v, 60r, 68v, 69v, 72v, 82r; AGAD, ASK-RK, sign. 34, fol. 59r, 67v, 74v, 88r; ANTANAVIČIUS a PETRAUSKAS. *Lietuvos didžiojo kunigaikščio*, s. 10, 30, 40, 58, 60, 68, 74, 124, 268, 276, 316.
- 17 Akvizice piva ke dvorům Jana Albrechta a Alexandra viz sumárně AGAD, ASK-RK, sign. 20, fol. 63r, 64v; AGAD, ASK-RK, sign. 22, fol. 12v, 15v, 22v, 25r, 36r (celkem 6x), 37r, 38v; AGAD, ASK-RK, sign. 24, fol. 78v; AGAD, ASK-RK, sign. 31, fol. 60v; AGAD, ASK-RK, sign. 34, fol. 88r; ANTANAVIČIUS a PETRAUSKAS. *Lietuvos didžiojo kunigaikščio*, s. 80, 206, 218, 222, 228, 234, 236, 238, 240, 242, 244, 248, 252, 256, 290, 306, 320.
- 18 KOZÁK. *Nápoje na dvorech*, s. 153-158.
- 19 Ostatně např. polská metropole Krakov patřila k jednomu z center obchodu s vínem ve středovýchodní Evropě. Viz s. MAJEWSKI. Udział kupców ormiańskich w handlu winem w Piotrkowie w XVII i XVIII wieku. In *Lehahayer. Czasopismo poświęcone dziejom Ormian polskich*, 2018, roč. 5, s. 150.
- 20 KOZÁK. The Courtly Accounts of Prince Sigismund Jagiello (Late 15th to Early 16th Centuries) and Their Historical Context. In ZAORAL, ed. *Money and Finance in Central Europe during the Later Middle Ages*. Basingstoke 2016, s. 129-151.

centrech jagellonského dynastického světa, v Budíně a v Krakově. Jeho dvorská společnost se tak neustále pohybovala na území Uher, Polska i českých zemí (Moravy, Slezska a Lužic).

Při vědomí jisté ošemetnosti účetních záznamů, u níž se ještě budeme mít příležitost podrobněji zastavit, je suchá řeč čísel poměrně jednoznačná. Oproti 406 záznamům, jež dokládají akvizici vína,²¹ obsahují účty Zikmundova knížecího dvora z let 1500–1506/7 „jen“ 121 záznamů o nákupu piva.²² Výmluvné je rovněž zeměpisné rozvrstvení účetních zápisů. Pořizování piva ke dvoru prince Zikmunda se téměř ve stu procentech případů krylo s jeho pobyty v českých zemích a v Polsku. Jedinou výjimkou jsou v tomto ohledu nečetné doklady o nákupu piva za pobytu v Budíně v letech 1500–1501 a během kratší zastávky v hornouherských Bánovcích nad Bebravou (kde bylo navíc vedle piva nakupováno rovněž víno).²³ Většina záznamů o nákupu piva za Zikmundova pobytu v Budíně je mimoto spojena s návštěvami z Polska a z Čech. V prvé řadě se jednalo o Petra Szydłowieckého, jehož bratr Kryštof zastával u Zikmundova dvora úřad hofmistra.²⁴ Významný aristokrat stojící ve službách polského krále Jana Albrechta, jenž na přelomu března a dubna 1500 plnil diplomatickou misi u krále Vladislava, se Zikmundem opakovaně jednal. Vzájemná setkání mívala podobu společného stolování („*dum dominus Petrus Schidlowyeczki cenavit cum domino principe*“) a vzácné zmínky o pivu zakoupeném zvláště pro tuto příležitost svědčí nejspíše o tom, že pěnívému moku dával přednost osobně Szydłowiecki.²⁵ Obdobně tomu bylo v případě łęczyckého vojvody Petra Myszkowského,²⁶ s nímž

21 KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 19–21, 27, 31, 35–38, 40, 42, 43, 45, 54, 55, 61, 63, 68, 70, 71, 73, 76, 82, 84–86, 88, 91, 94, 95, 97, 98, 106, 113, 124–128, 130–133, 136, 137, 145, 155–159, 162, 164, 166, 168–171, 173, 174, 176, 177, 180, 181, 190, 191, 193, 194, 196, 199, 202, 206, 214, 218, 224, 227, 228, 231, 232, 234, 235, 246, 247, 258, 261, 266, 268, 277–284, 286, 287, 289–292, 296–302, 304–314, 316, 320, 322, 323, 325, 326, 328–333, 335–337, 339, 342–345, 365, 369–372, 382, 384, 385, 387–389, 391–397, 399–402, 407, 409, 411, 412, 414–425, 427–429, 431, 434, 442, 449–452, 455, 456, 458–461, 469, 470, 473, 474, 481, 483–485, 490–492, 496, 502, 504, 505, 507–509, 515, 517, 519, 520, 534, 535, 537, 541, 542, 544–548, 550, 552–554, 556–558, 561, 563, 574, 576–580, 583, 587, 601, 612, 616, 617, 632–636, 642, 643 (*vinum, malmaticum, rivula*).

22 Tamtéž, s. 20–24, 47, 97, 128, 130–133, 142, 157, 159, 172–177, 179–181, 188, 191–193, 195, 255, 267, 297, 299, 300, 302, 320, 324, 327–331, 333, 368–370, 372, 382, 402, 407, 408, 415, 420, 422, 423, 430, 432, 450, 471, 473, 484, 491, 492, 505, 513, 515, 534, 540, 553, 556, 574, 577, 580, 587, 604, 609, 616, 622, 623, 631.

23 Tamtéž, s. 20–24, 47, 97.

24 Srov. k nim LUBCZYŃSKI a PIELAS. Szydłowiecki Krzysztof h. Odrowąż (1466–1532). In *Polski Słownik Biograficzny* (dále PSB) 49/4. Warszawa; Kraków 2014, s. 551–566; TÍŽ. Szydłowiecki Piotr h. Odrowąż (ok. 1470 – před 8 I 1508). In Tamtéž, s. 576–578.

25 KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 22–23.

26 KAMIŃSKI. Myszkowski Piotr z Przeciszowa i z Mirowa h. Jastrzębiec (ok. 1450–1505).

jagellonský králevic probíral na přelomu července a srpna 1501 situaci v Polsku po smrti Jana Albrechta a nejspíše i své šance ve volebním klání proti dalšímu ze sourozenců, litevskému velkoknížeti Alexandrovi.²⁷ A pivo nechal kníže Zikmund zakoupit speciálně rovněž tehdy, když do jeho budínské rezidence v polovině září 1500 zavítali čeští šlechtici na čele s Bohušem Kostkou z Postupic.²⁸ Kouzlem nechtěného se tak před námi vynořuje sféra osobních chuťových preferencí, jež mohly narušovat i očekávatelné sociální bariéry. Sám Zikmund, jak se jeví z pramenů, dával za pobytu v zemi vyhlášené produkcí kvalitních vín vcelku jednoznačně přednost nápojům z révy. Ty v dochovaném účetnictví s železnou pravidelností převládly vždy po překročení uherské hranice.

Typickou ukázkou představuje v tomto ohledu cesta z Budína do Krakova, kterou Zikmundova dvorská společnost absolvovala v prosinci roku 1501. Víno nakupoval knížecí šafář jak v uherských obcích Pilisszántó, Štúrovo, Dubník, Maňa, Solčany a Bánovce nad Bebravou, tak i na Moravě při zastávkách ve Valašských Kloboukách, Vsetíně, (Novém) Jičíně a (Moravské) Ostravě.²⁹ Na trzích všech čtyř zmíněných moravských měst však už bylo současně nakupováno rovněž pivo.³⁰ V případě nocování v Moravské Ostravě byl účetní písař poněkud sdílnější. Víme proto, že zde bylo v ceně 17 grošů zakoupeno víno určené přímo pro knížete (*ad mensam domini principis*), přesněji pro knížete a vybranou společnost, s níž hodlal trávit čas, neboť ještě tentýž den večer vydala Jagelloncova pokladna dalších sedm grošů za víno, které vypili dvořané a hosté, s nimiž kníže hrál hazardní hry (*quod isti bibebant, qui cum domino principe ludebant*).³¹ Souběžně s vínem dodali ostravští Zikmundovu šafáři dvě bečky piva.³² Jelikož záznam o akvizici piva neobsahuje žádný údaj o tom, že by se jednalo o nápoj určený pro pána a jeho dvořany, lze soudit, že se o něj podělila spíše masa ne-

In PSB 22. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk 1977, s. 379-382. Petrův syn Vavřinec za Zikmundova pobytu v Krakově na jaře 1502 vstoupil mezi jeho dvořany (KOZÁK a RÁBAL. *Registrum dvořanů knížete a krále Zikmunda*, s. 130).

- 27 Tamtéž, s. 97 („quando dominus Myskowski comedebat ad dominum principem, per manus Chroberski ad cervisiam dedi...“).
- 28 Tamtéž, s. 47 („pro cervisia ad mensam domini principis, dum dominus Kostka et alii Boemi apud dominum principem comedebant“). Bohuš Kostka z Postupic na Litomyšli zastával v letech 1499–1505 vlivný úřad nejvyššího mincmistra Českého království. Viz TOMEK. *Dějepis města Prahy IX*. Praha 1893, s. 259; stručně SEDLÁČEK. Kostka z Postupic. In *Ottův slovník naučný XIV*. Praha 1899, s. 946-947.
- 29 KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 124-128, 130-133.
- 30 Tamtéž, s. 130-133.
- 31 Tamtéž, s. 132, 133. Hraní hazardních her (karet, kostek atp.) v okruhu nejbližších dvořanů, hostů a přátel bylo u dvora prince Zikmunda obvyklým zvykem. Ostatně i ve Valašských Kloboukách bylo vedle piva (pro služebné zázemí dvora) zakoupeno víno, které vypili „qui cum domino principe cartas ludebant“ (Tamtéž, s. 130).
- 32 Tamtéž, s. 133 („pro duabus thunis cervisie“).

urozených služebníků. Cena vína cestou na sever rostla, nápoj se zvolna měnil v luxusní artikl, laciné víno určené lidem nižších sociálních vrstev z trhů zmizelo a bylo zastoupeno levným pivem. Delší pobyt poza hranicemi zemí svatoštěpánské koruny tento obraz pozměnil v tom smyslu, že i pivo bývalo (spolu s vínem) nakupováno pro potřeby knížecí tabule zcela běžně.³³

Bylo už naznačeno, že svědectví účetních pramenů, jakkoli se jedná o materiál faktograficky neobyčejně vděčný, bývá ošemetné. Přesněji neúplné, což plyne z podstaty pramene a jeho dochování. Interpretační limity tudíž odrážejí torzální podobu materie i způsob, jakým byly u jednotlivých dvorů příjmy a výdaje evidovány. V případě polských a litevských jagellonských účtů narazí badatel na skutečnost, že byla řada dochovaných svazků věnována soupisům dvořanů a jejich jízdního doprovodu s evidencí služného. Výdaje na každodenní provoz dvorů jagellonských panovníků v nich často absentují.³⁴ Podobně účty uherského dvora krále Vladislava z let 1494–1495 vypovídají mnohem více o nákladech spojených s obranou země před Osmany a boji s opozicí na čele se synem bosenského krále Mikuláše Újlakiho, Vavřincem Újlakim,³⁵ než o tom, co, kdy a kde král a jeho dvořané jedli a pili (účty dvora Vladislavova syna Ludvíka jsou v tomto ohledu přece jen sdílnější). Účetní registr sepsaný při úřadu uherského královského pokladníka vznikl teprve sekundárně v roce 1496 a navzdory slibnému názvu (*Registrum omnium proventuum regalium*) neobsahuje údaje o všech příjmech a výdajích uherského krále. Motivem sepsání registra bylo obvinění pokladníka Zikmunda Ernusza ze zpronevěry královských financí. Ruko-

33 Např. v květnu 1502 za pobytu v Krakově tak bylo pivo servírováno přímo u knížecí tabule (pořizováno bývalo výslovně „*ad mensam domini principis*“) v podstatě každodenně, a to v průběhu obou denních jídel – prvním, přibližně kolem desáté hodiny dopolední servírovaným jídlem bylo tzv. *prandium* (z dnešního pohledu se tedy jednalo o pozdní snídani či brzký oběd), druhým jídlem byla večeře (*cena*) podávaná zpravidla kolem šesté hodiny. Srov. Tamtéž, s. 173-177.

34 Dvorské účty polských králů (a litevských velkoknížat) postrádají samostatné moderní zhodnocení. Platnost si tak zachovávají starší studie KARWASIŃSKA. O najdawniejszych księgach tzw. „Rachunków dworu królewskiego“. In *Archeion*, 1927, č. 1, s. 155-175; TÁŽ. Rachunki żup solnych w XIV i XV wieku. Z *Archiwum Podskarbińskiego*. In *Archeion*, 1928, č. 3, s. 39-45. Obecněji laděné úvahy materiálu věnovala BORKOWSKA. Rachunki królewskie jako źródło poznania praktyk religijnych Jagiellonów. In BORKOWSKA; KNAPIŃSKI; PIŁAT a WIŚNIEWSKI, ed. *Peregrinatio ad veritatem. Studia ofiarowane profesor Aleksandrze Witkowskiej OSU z okazji 40-lecia pracy naukowej*. Lublin 2004, s. 47-63.

35 Tehdejší dění podrobně analyzoval FEDELES. *A király és a lázadó herceg. Az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat (1494–1495)*. Szeged 2012. Srov. také TÝŽ. Miklós király és Lőrinc herceg. Az utolsó két Újlaki vázlatos pályaképe. In VONYÓ, József, ed. *Személyiség és történelem – a történelmi személyiség. A történelmi életrajz módszertani kérdései*. Pécs; Budapest 2017, s. 135-168. Biografii Vavřincova otce, posledního bosenského krále Mikuláše, nabídl HLAVAČKOVÁ. Půtnik. *Sonda do života stredovekých půtnikov. Král Mikuláš Ujlaki a jeho cesta do Ríma*. Budmerice 2022.

pis byl koncipován jako jeho obrana, přičemž Tibor Neumann nedávno prokázal, že jsou na jeho stránkách evidovány de facto jen ty platby, které kompetenčně podléhaly kontrole ze strany nespokojených uherských stavů.³⁶

Úskalím se nevyhne ani historik zabývající se účty prince Zikmunda. Jak bylo poznamenáno, jedná se o materiál neobvykle bohatý na informace, s nimiž lze dokumentovat každodenní chod dvora. Zevrubná analýza dochovaných register nicméně i v tomto případě ukázala, že řada příjmů knížete byla ve skutečnosti evidována jinde a jinak, ať již šlo o požitky (peněžní i naturální) plynoucí knížeti z komorních statků, nebo o příjmy ze zemí, jimž vládl (berně, odvody z měst, platby od Židů apod.). Zásadní je také poznatek, že náklady na zásobování dvora knížete Zikmunda potravinami denní potřeby a krmivem pro koně a jiná zvířata přebíral za Jagelloncových častých a mnohaměsíčních pobytů v Uhrách a v Polsku pravidelně úřední aparát tamních panovníků, Zikmundových starších sourozenců Vladislava a Alexandra. Organizace dodávek jídla a pití pro potřeby Zikmundova dvora tudíž byla úkolem královských šafářů či správců a přirozeně tím mizela z dosahu jeho vlastního účetního písaře. Nákupy potravin v režii prince Zikmunda tou dobou dokládají spíše nadstandard – nakupování exotických jídel a zejména koření. Za běžné potraviny každodenní potřeby byly z knížecí pokladnice vydávány peníze vlastně jen tehdy, pokud jich byl z nějakého důvodu nedostatek.³⁷ V případě dlouhodobých pobytů prince Zikmunda a jeho dvora v Budíně a Krakově se stávalo, že se možnosti královských úřadů v podstatě vyčerpaly, zásobování vázlo nebo dodané komodity neměly požadovanou kvalitu. Například roku 1502 tak muselo být v Krakově ze strany šafáře knížete Zikmunda nakupováno víno i pivo, neboť víno nebylo královskými sklepníky dodáno vůbec a pivo šafář Alexandra Jagellonského dodal zkažené.³⁸ Obdobně roku 1505 se za pobytu prince Zikmunda v uherské metropoli Budíně

36 NEUMANN. *Registrum proventuum*, s. 8-25, 50-67. Ernuszovou kauzou se zabýval KUBINYI. Ernusz Zsigmond pécsi püspök rejtélyes halála és hagyatékának sorsa (A magyar igazságszolgáltatás nehézségei a középkor végén). In *Századok*, 2001, roč. 135, s. 301-361. Srov. také KOZÁK. Income and expenditures of the Hungarian Royal Chamber during the first ruling years of King Vladislaus Jagiellon: analysis of an accounting register from the years 1494–1495. In SLAVÍČKOVÁ, ed. *A History of the Credit Market in Central Europe. The Middle Ages and Early Modern Period*. London; New York 2020, s. 42-51.

37 Srov. KOZÁK. Evidence potravin u dvorů knížat a králů z dynastie Jagellonců. Několik úvah na příkladu účtů dvora prince Zikmunda z přelomu 15. a 16. století. In KORBELÁŘOVÁ a kol. *Kulinární kultura Slezska a střední Evropy. Východiška, metody, interdisciplinarita*. Opava 2015, s. 59-69.

38 KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 173 („vespere pro una olla vini, quando de celario regio non dederant“; „pro cervisia ad mensam domini principis, quando dispensator regius malam dabat“).

muselo nakonec sahat i do knížecí pokladnice, protože sklepník krále Vladislava jednoho dne prostě neposlal žádné víno.³⁹

Jagellonští panovníci saturovali spotřebu nápojů na Zikmundově dvoře dokonce všude tam, kde disponovali komorními statky. Například v lednu 1506 nechal princův šafář zakoupit pivo v malopolském horním městě Olkuszi jen proto, že úředníky krále Alexandra dodané množství nápoje jednoduše nedostačovalo potřebám Zikmundovy dvorské společnosti.⁴⁰ Nešlo však jen o královské bratry. Krytí základních potřeb (z nápojů se pravidelně jednalo o víno a pivo) dvora jagellonského prince se často ujímaly lokální autority, zejména radnice hlavních měst zemí, v nichž Zikmund vykonával z pověření bratra Vladislava vrchní hejtmanskou správu, tedy především slezské metropole Vratislavi,⁴¹ ale např. též Svídnice⁴² (jelikož Zikmund byl také svídnicko-javorským zemským hejtmanem) nebo hornolužického Zhořelce.⁴³ V Uhrách patřilo víno mezi vhodné dary, jimiž králova bratra častovali vysocí katoličtí preláti a představitelé významných církevních institucí.⁴⁴ Ve Slezsku si podobným způsobem prince Zikmunda předcházela místní knížata (včetně vratislavského biskupa coby knížete niského), např. když nařizovala radám svých měst, aby vycházely cestujícímu jagellonskému kralevici vstříc obdobně, jako se to dělo v případě zmiňované Vratislavi či Svídnice.⁴⁵ Analogické strategie volily i významnější šlechtické

39 Tamtéž, s. 481 („*familie ad vinum, quando digeria non erant data per celarios regie mayestatis*“).

40 Tamtéž, s. 540 („*pro cervisia ad digeria, quando non sufficiebat*“).

41 Namátkou např. v listopadu 1504 dodali Vratislavští princův dvor, když dorazil do města, víno, malvaz, pivo a oves pro koně („*Item istis, qui portaverunt vinum, malmaticum et avenam et cervisiam a civibus, dedi ½ flor.*“), přičemž je typické, že se neplatilo za dodané komodity, ale právě jen za služby spojené s jejich transportem (Tamtéž, s. 415). Jindy uctili radní knížete vínem a masem z lososa (Tamtéž, s. 469).

42 V dubnu 1505 obdržel princ Zikmund v čase slavnostního vjezdu do města od svídnických radních víno, malvaz a ryby („*servis civitatis, qui in adventu domini principis a civibus portaverant malmaticum, vinum et pisces, dedi XII gr.*“; Tamtéž, s. 458).

43 Tamtéž, s. 419.

44 Víno nechávali princův Zikmundovi dodávat ze svých statků např. vacovský biskup Mikuláš Bátorci či probošt ve Stoličném Bělehradě Jiří Frankopan. Své víno však neváhala věnovat do knížecích sklepů ani rada města Segedína. Viz Tamtéž, s. 63, 68, 71, 73, 82.

45 Dělo se tak pravidelně během Zikmundových zastávek v Lubíně, jenž ležel na cestě do Hlohova a spadal pod vládu knížete Fridricha II. Lehnického – víno a pivo bývalo dodáváno z města i ze sklepů místního knížecího hradu (Tamtéž, s. 296, 300, 333, 459). Kníže Kazimír II. Těšínský nechával Zikmundovi posílat víno dokonce až do Krakova. Když pak jagellonský princ projížděl jeho državami, rozumělo se samo sebou, že se knížecí služebníci (jako tomu bylo ve Fryštátu na podzim 1504) postarají o zásobování jeho dvora vínem (Tamtéž, s. 412, 546). Ryby a víno putovaly ze sklepů hradu knížete Karla I. Münsterberského rovněž během zastávky prince Zikmunda v dolnoslezském Frankenštejně (Tamtéž, s. 423) a víno spolu s rybami, ale např. též sladkým malvazem a krmivem pro koně vydávali úředníci vratislavské-

vrchnosti. V půli června roku 1505 tak poskytli pivo a víno ze svých strážnických sklepů mladí žerotínští sourozenci.⁴⁶ Velmi často proto o dodávkách alkoholických nápojů pro potřeby knížecího dvora víme jen z toho důvodu, že Zikmund nechával proplácet odměny osobám, které náklad doručily. Jen tyto odměny zapsal písař coby výdaje knížecí pokladny do dochovaných účetních knih, nikoli cenu samotných komodit. Ostatně rovněž v Opavě se o dodávkách piva na knížecí stůl dozvídáme až tehdy, když účetní písař zaevidoval výplatu novoroční koledy šenkýři, který měl zásobování na starosti.⁴⁷

Výsledkem je, že např. naprostá většina plateb za nákup vína, které Zikmundovi úředníci realizovali v Krakově, připadala na víno, které kníže věnoval vybraným kostelům a klášterům pro bohoslužebné účely, neboť toto víno musel, na rozdíl od vína určeného ke konzumaci, platit skutečně ze svého. Přízeň cílil Zikmund především k paulánskému kostelu „Na Skałce“, jenž byl spojen s kultem svatého Stanislava, a ke klášterům františkánů (od sv. Františka), augustiniánů (od sv. Marka) nebo dominikánů (od sv. Trojice).⁴⁸ Jednalo se o akt z oblasti

ho biskupa Jana Rotha v podstatě během každé z četných zastávek prince Zikmunda v Nise (Tamtéž, s. 372, 414, 423, 450, 451, 470, 491).

- 46 Tamtéž, s. 473 („*istis, qui de celario vinum et cervisiam dabant*“). Dělo se tak nejspíše na příkaz Jana (mladšího) ze Žerotína, jenž tehdy držel spolu s mladšími bratry Viktorinem, Jiřikem, Bartolomějem a Bernardem otcovské dědictví v neděli. K prvnímu dělení společného majetku mezi sourozence došlo až roku 1508. STIBOR. *Z Žerotína*. In *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Nová řada. Sešit 10. (22.). Ostrava 2007, s. 102.
- 47 KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 255 („*Item ducillatori, qui cervisiam dabat pro mensa domini principis, pro columbacione dedi III gr.*“). Méně kvalitní pivo určené služebnému personálu dodávala k princovu dvoru ve stejném čase v Opavě jiná osoba, jak to plyne ze záznamu „*Item alio, qui familie cervisiam dabat, dedi II gr.*“ (Tamtéž, s. 255). Akvizice piva (víno lze pominout, neboť jeho nákupy často souvisely s dary místním kostelům) ke dvoru prince Zikmunda tak máme v opavském případě pramenně doloženy jen třikrát, v hlohovském případě dokonce jen dvakrát, ačkoli zde kníže a jeho dvořané nepochybně pivo i víno pili každodenně. Jak bylo řečeno, evidence dodávek potravin a nápojů byla často vedena jinde a jinak. Např. pro květen a červen roku 1504 máme vzácně doloženo, že za pobytu knížete na Opavsku převzal náklady za zásobování dvora úřad zemského hejtmána („*Item a tempore, quo dominus princeps intravit Opaviam, videlicet in die sancti Stanislai in mayo, solus capitaneus Opaviensis providebat coquinam et alia omnia digeria equorum et familie usque ad sabbatum, qui fuit dies festi sancti Petri et Pauli, quo die eciam dispensator incepit coquinam providere in aliquibus rebus*“; Tamtéž, s. 374). Jistým vodítkem může být i skutečnost, že město Opava mělo povinnost odvádět „*od šenkování každého drajlinku vína padesát kvart ku zámku opavskému*“. Listinou vydanou 2. května 1505 však Zikmund Opavany této povinnosti zbavil (Zemský archiv v Opavě, fond Tiller František, inv. č. 6, f. 173r–175r; Státní okresní archiv Opava, fond Archiv města Opava, inv. č. 218, f. 9r–10r, č. 6; inv. č. 219, f. 54r–54v, č. 47).
- 48 Významu jednotlivých krakovských svatostáneků pro dynastickou reprezentaci Jagellonců věnoval nedávno systematickou pozornost KOŁPAK. *Kult świętych patronów Królestwa Polskiego w czasach Jagiellonów*. Kraków 2020, passim.

panovnické (dynastické) reprezentace, k němuž se Jagellonec uchýloval rovněž ve Vratislavi či ve své hlavní slezské rezidenci Hlohově.⁴⁹ Výdaje za nápoje evidované na stránkách knih účtů dvora prince Zikmunda tak velmi často ukazují na vybočení z normality – ať již šlo o zastávky na cestách, nákupy vína pro potřeby liturgického provozu významných svatostánků, nebo o význačné politické události, mezi něž patřil sněm slezských knížat a stavů, který princ svolal na počátek roku 1505 do své Opavy. Jakmile požadavky ze strany knížete přesáhly obvyklou mez, bylo třeba spotřebu sanovat přímo z knížecí pokladny, což se obratem projevilo v dochovaném účetnictví. V lednu roku 1505, „*dum omnes duces Slesie erant et alii domini*“, tak nechal princ Zikmund zakoupit celý drajlink vína (tedy přibližně 1240 litrů), 18 větelů bílého piva (tj. kolem 414 litrů) a 7 větelů silného tmavého ležáku (tj. kolem 161 litrů). Oblíbený malvaz musel být tehdy za asistence opavských měšťanů dovážen až z Olomouce.⁵⁰

Je nasnadě, že účetní materiál na jednu stranu nabízí řadu zajímavých detailů, pokud se jedná o konzumaci alkoholických nápojů v prostředí jagellonských dvorů přelomu 15. a 16. století, současně v sobě obsahuje mnohé limity. Nelze si např. učinit představu o celkové spotřebě alkoholu na jagellonských dvorech, tím méně je pak možné soudit na míru konzumace omamných nápojů jednotlivými Jagellonci. Rovněž pokusy o sumarizaci peněžních výdajů za alkoholické nápoje by byly přinejmenším sporné. Na druhé straně lze potvrdit, že každodenní pití vína a piva bylo v prostředí jagellonských dvorů vnímáno jako norma, jak to odpovídalo dobovým zvyklostem. Alkoholů se nevyhýbali ani jednotliví Jagellonci, což dosvědčují opakující se záznamy o tom, že víno či pivo bylo zakoupeno přímo k jejich stolu. Kupříkladu roční náklady spojené s nákupem „běžného“ vína pro osobní spotřebu krále Ludvíka (*ad emptionem vinorum pro ore regie maiestatis*) vyčíslil roku 1523 uherský královský pokladník Alexius Thurzó na celých 832 zlatých.⁵¹ S železnou pravidelností býval za vlády Ludvíka Jagellonského nakupován *ad mensam regie maiestatis* či *pro ore regie*

49 Jestliže jsme hovořili o 406 záznamech, jež se v účetnictví Zikmundova dvora z let 1500–1506/7 týkají akvizice vína, je třeba dodat, že je plných 157 z nich spojeno s nákupem vína pro bohoslužebné účely (účetní písař se obvykle uchýloval k formulaci „*ad vinum pro celebratione missarum*“ apod.) s údajem o jeho darování konkrétnímu svatostánku. KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 136, 137, 156, 157, 159, 164, 166, 168, 170, 173, 176, 180, 181, 191, 193, 199, 202, 214, 224, 261, 266, 268, 277–284, 286, 287, 289–292, 297–300, 304–314, 316, 320, 322, 323, 329, 335, 336, 339, 343–345, 365, 382, 384, 385, 387, 389, 391–397, 399–402, 409, 421, 451, 461, 496, 504, 505, 507–509, 517, 519, 544–546, 548, 550, 552–554, 561, 563, 576, 580, 632–635.

50 Tamtéž, s. 429, 430, 432, 434. Objem drajlinku („*přibližně 1240 l*“) a větele („*přes 23 l*“) v litrech viz *Vokabulář webový: webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny* [online].

51 C. TÓTH. *Politikátörténeti források Bátori István első helytartóságához (1522–1523)*. Budapest 2010, s. 257.

maiestatis (tedy pro přímou osobní spotřebu panovníka) rovněž soudek piva v ceně 3–4 zlatých.⁵² A k běžnému zaopatření královské tabule patřilo také sedm mázů, tj. přibližně 12 litrů, malvazu na týden.⁵³ Vzácně je s využitím účetní evidence možno nahlédnout i následky nevázaného popíjení. Setkání prince Zikmunda s knížetem Kazimírem II. Těšínským, tehdy ještě vrchním slezským hejtnem, k němuž došlo počátkem února roku 1504 ve Vratislavi, se proměnilo v bujaré veselí, v jehož průběhu podnapilý Piastovec zničil či poškodil stříbrný svícen a drahocennou mísu.⁵⁴

Analyzované účetní záznamy spojené s provozem dvorů panovníků z dynastie Jagellonců jsou bohužel převahou velmi nekonkrétní, pokud se jednalo o informace, jež by vypovídaly o druhu, kvalitě, původu či jakýchkoli jiných vlastnostech alkoholických nápojů. Velkou neznámou zůstává např. i sama barva vína, tedy jestli se jednalo o víno bílé nebo červené. Úředníci pověřeni vedením evidence příjmů a výdajů jagellonských monarchů se zhusta spokojili obecným konstatováním, že se platilo za víno nebo za pivo, případně za dodávku těchto nápojů do královských (knížecích) sklepů. Na rozdíly v kvalitě lze v některých případech usuzovat podle ceny. Tento přístup však znesnadňuje až znemožňuje geografická rozlehlost jagellonského dynastického prostoru a vzájemná tržní nekompatibilita jednotlivých regionů. Dražlink vína, jímž chtěl roku 1505 princ Zikmund uctít své hosty z řad slezských knížat a vysoké aristokracie, stál knížecí pokladnu 22 zlatých a 22 grošů.⁵⁵ Zhruba o tři dekády dříve bylo za dražlink vína pořízeného při příležitosti české korunovace Vladislava Jagellonského zapláceno rovných 55 zlatých.⁵⁶ V obou případech se přitom jednalo o významné společenské události a kvalita pořizovaného nápoje tomu musela odpovídat. Rozdíly v jakosti „běžného“ vína naznačují i záznamy z roku 1494, z nichž plyne, že měšťané z Pešti dodávali pro potřeby krále Vladislava víno za cenu 16 zlatých za bečku i 24 zlatých za bečku.⁵⁷

52 FRAKNÓI. II. Lajos király számadási könyve, s. 68, 77, 91, 106, 122, 136, 152, 173, 179, 189, 203, 217, 226; ENGEL. Fragmentum libri rationarii, s. 196. Srov. i DVOŘÁKOVÁ. Zábava a slávnosti na uhorském královském dvore (na příklade dvora uhorského krále Ludovíta II. Jagelovského). In *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech. Mediaevalia Historica Bohemica*, 2009, roč. 12, Supplementum 3, s. 179-191.

53 FRAKNÓI. II. Lajos király számadási könyve, s. 67, 69, 72, 76, 92, 93, 96, 102, 103, 113, 118, 128, 136, 137, 145, 152, 158, 166, 171, 176, 184, 190, 197, 207, 217, 226.

54 KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 329, 330 („a reformacione scultelle magne, que destructa erat apud dominum ducem Kazimirum“, „a reformacione candelabri argentei, quod fuit destructum apud dominum ducem Kazek“). Bujarost setkání dokládá i fakt, že princ Zikmund tehdy prohrál s knížetem Kazimírem celých deset zlatých, ačkoli obvyklá suma do hry nepřesahovala jeden florén.

55 KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 434.

56 PERZANOWSKI a STRZELECKA. *Rachunki wyprawy Władysława*, s. 72.

57 KOZÁK. *Účty budinského dvora*, s. 211.

Bylo již řečeno, že záznamy v účetních knihách vedených u dvorů de facto všech Jagellonců od Vilna po Budín jsou v případě nákupů vína a piva velmi obecné. Platilo se jednoduše za víno, resp. za pivo. Tato skutečnost ovšem sama o sobě přesvědčivě ukazuje, jak obvyklá konzumace alkoholických nápojů vlastně byla. Pořízení bečky piva nebo sudu s vínem zkrátka nemohlo nikoho překvapit. Poněkud sdílnější bývali účetní písaři jen v těch případech, kdy považovali za účelné zdůraznit výjimečnou, luxusní povahu některých akvizic, neboť se zpravidla jednalo o komodity vynikající nejen kvalitou, ale také cenou. Mezi druhy vína v tomto ohledu vynikal hutný, původem řecký malvaz. Nákup malvazu odlišovaly osoby pověřené vedením účetnictví od nákupů „vína“ v podstatě vždy, jednalo se tak o samostatnou výdajovou kategorii. Malvaz se počítal mezi tzv. sladká pití a jeho konzumace bývala považována za projev luxusu vyhrazený vyšším a movitějším vrstvám společnosti. Jednalo se o import, což se projevovalo i v ceně tohoto produktu, která byla ve srovnání s běžně dostupným vínem i několikanásobně vyšší.⁵⁸ Malvaz nechával nakupovat polský král Jan Albrecht,⁵⁹ stejně jako jeho bratr a po roce 1501 nástupce na krakovském trůně, litevský velkokníže Alexandr.⁶⁰ Pravidelně nechávali dovážet ke svým dvorům malvaz i princ Zikmund,⁶¹ jeho královský bratr Vladislav⁶² a později synovec Ludvík Jagellonský.⁶³ U příležitosti jagellonského rodinného setkání v hornouherské Levoči, kterého se vedle krále Vladislava coby hostitele osobně zúčastnili jeho mladší sourozenci polský král Jan Albrecht, kardinál a hnězdenský arcibiskup Fridrich Jagellonský a princ Zikmund, dováželi na jaře roku 1494 formani z Budína nejen sudy s běžnějším vínem, ale právě také malvaz a to ve značném množství – z účetní evidence vyplývá, že se jednalo o desítky, ba stovky mázu malvazu.⁶⁴

Podřízení uherského královského pokladníka považovali u výdajů spojených s levočským kongresem za nutné výslovně uvést ještě jeden druh vína a sice víno sremské, produkované v kraji mezi Sávou a Dunajem poblíž uhersko-osmanské

58 Např. ve slezské Vratislavi se počátkem 16. století platilo za hrnec malvazu 14 grošů, zatímco cena vína o stejném objemu se pohybovala kolem 5 a půl groše, jak viz WÓLKIEWICZ. *Kuchnia plebana: zwyczajna i nadzwyczajna konsumpcja na parafii św. Jakuba w Nysie (1505–1508)*. In *Przegląd Historyczny*, 2011, roč. 102, č. 4, s. 629.

59 AGAD, ASK-RK, sign. 20, fol. 8v, 9r, 74v.

60 AGAD, ASK-RK, sign. 31, fol. 62r, 62v, 73v; ANTANAVIČIUS a PETRAUSKAS. *Lietuvos didžiojo kunigaikščio*, s. 28, 30, 40, 54, 60, 68.

61 KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 21, 76, 155, 158, 173, 174, 176, 177, 196, 206, 234, 258, 298, 299, 326, 328, 329, 397, 415, 419, 423, 425, 427, 429, 451, 458, 470, 492, 550, 554, 556, 578, 579, 580, 642.

62 KOZÁK. *Účty budínského dvora*, s. 112, 159, 163, 164, 195, 196, 200, 207, 275.

63 FRAKNÓI. II. Lajos király számadási könyve, s. 67, 69, 72, 76, 92, 93, 96, 102, 103, 113, 118, 128, 136, 137, 145, 152, 158, 166, 171, 176, 184, 190, 197, 207, 217, 226.

64 KOZÁK. *Účty budínského dvora*, s. 159, 164.

hranice.⁶⁵ Sremské víno se těšilo velmi dobré pověsti i ve střední Evropě. Král Vladislav si ho nechával prokazatelně kupovat už v době před rokem 1490, kdy vládl toliko v Čechách.⁶⁶ Nebylo proto divu, že si na jeho stůl oblíbený nápoj našel cestu i poté, co se stal uherským králem.⁶⁷ A sremské víno rád popíjel rovněž jeho syn Ludvík,⁶⁸ stejně jako mladší sourozenec Zikmund, jenž s ním přišel do kontaktu nejpozději za časů svého pobytu v Budíně. Prokazatelně totiž víme, že právě tehdy (zkraje podzimu 1500) poslal princí darem mladé sremské víno bačský arcibiskup Petr Váradi.⁶⁹ Zikmund, jenž si za pobytu v Uhrách nechal dovážet i rakouské víno,⁷⁰ častoval přátele sremským vínem rovněž ve Slezsku, kde byla pro jeho potřeby nakupována také jiná, tentokrát již blíže nespécifikovaná, uherská vína.⁷¹ Lze mít za nepochybné, že osobitá chuť uherských vín princí Zikmundovi nadmíru vyhovovala. Silná uherská vína mu totiž nechával posílat darem až do Slezska i jeho starší bratr Vladislav.⁷²

U uherských vín, označovaných v účtech uherské proveniencie samozřejmě jen prostým slovem „víno“, zpravidla chybí jakékoli bližší určení, byť jen geografické. Vedle sremského vína tak vlastně víme jen to, že si král Ludvík roku 1525 pochutnával na vínu vypěstovaném v Baranské župě na pomezí dnešního Maďarska a Chorvatska nebo ve Felhévízu na budínské straně Dunaje.⁷³ Obdobně bylo z českých vín na přání krále Vladislava roku 1471 nakupováno regionálně proslulé víno litoměřické.⁷⁴ Jinak tomu ovšem bývalo v případě nákladných importů, zejména pokud se jednalo o vína pocházející z oblasti Středomoří. V ta-

65 Tamtéž, s. 164 („*cum vinis Sirmiensibus et malvatico regie maiestati ad dietam Lewchovie celebrandam*“).

66 Sremské víno, jehož cena několikanásobně převyšovala průměr výdajů za běžné víno, si nechal Vladislav poslat do severočeského Mostu. Viz TRNKA. Výdaje dvora Vladislava Jagellonského, s. 281.

67 KOZÁK. *Účty budínského dvora*, s. 164, 272.

68 Sremským vínem ho zásobovala i jeho manželka, královna Marie Habsburská. FRAKNÓI. II. Lajos király számadási könyve, s. 60, 231.

69 KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 45 („*rusticis, qui duxerunt novum vinum domino principi ab archiepiscopo Bachiensi de Seremio*“).

70 Tamtéž, s. 82 („*pincerne, qui dabat vinum Vienense pro mensa domini principis*“).

71 Tamtéž, s. 337, 342.

72 Tamtéž, s. 574 („*ad mandata domini principis Lypczycz, quando missus erat in Hungariam et provisus erat expensis, sed contra vinum donatum a domino rege duxit*“).

73 FRAKNÓI. II. Lajos király számadási könyve, s. 60, 118 („*emere feci ... vino de Baronia vasis undecim*“, „*qui octo vasa vinorum in Felhewyz ad currum possuerunt*“).

74 PERZANOWSKI a STRZELECKA. *Rachunki wyprawy Władysława*, s. 77, 87 („*pro comparandis vasis ad replendum vinum in Luthonorzicze*“, „*a vectura vini sedecim vasorum de Luthomirzicze*“). Litoměřicko patřilo spolu s Mělnickem k nejproslulejším oblastem pěstování vinné révy v Čechách. Srov. alespoň STANĚK. *Vino není vinno. Kapitoly z dějin vína*. Litomyšl; Praha 1998, passim.

kových situacích bývali účetní písaři přece jen sdílnější. Víme tak, že si polský král Jan Albrecht dopřával vína rýnská.⁷⁵ Litevský velkokníže Alexandr platil desítky kop grošů kupcům ve Vilně a Grodně za vína italská.⁷⁶ Na jaře roku 1500 pak odebral od kupce Pavla z Varšavy dokonce aromatický muškát.⁷⁷ Král Vladislav si pro potřeby svého pražského dvora nechával nakupovat řecké víno, do uherského Pětikostelí mu jeho služebníci dopravili z Itálie furlánské pignolo a rivolu.⁷⁸ A dvě bečky rivoly byly z Apeninského poloostrova přivezeny rovněž pro potřeby vrchního hejtmána Slezska a Lužic, prince Zikmunda Jagellonského.⁷⁹

Záznamy o akvizicích piva jsou v dochovaném účetnictví dvorů jagellonských panovníků z přelomu 15. a 16. století ještě méně informačně vrstevnaté, než je tomu v případě vína. Nepochybně se jedná o odraz mimořádné rozšířenosti, a tedy i dostupnosti tohoto alkoholického nápoje. Nákupy piva (označovaného obecným latinským termínem *cervisia*) v jednotlivých lokalitách, jak jsou zachyceny v účetních pramenech, lze tudíž s vysokou mírou pravděpodobnosti ztotožnit s místní pivovarskou produkcí.⁸⁰ Pivo přitom patřilo k nápojům, které špičky tehdejší společnosti konzumovaly při slavnostních příležitostech. Pěnivým mokem tak zapíjela v srpnu roku 1506 velké vítězství vojsk Alexandra Jagellonského nad krymskými Tatary společnost obklopující prince Zikmunda, zatímco zněl zpěv *Te Deum laudamus*.⁸¹ Jen o rok dříve neváhal Alexandr během lublinských jednání se zástupci jiné skupiny stepních kočovníků, kteří provázeli v exilu pobývajícího chána zaniklé Velké (Zavolžské) Hordy Šajch Achmata, vyplatit celé tři hřivny grošů za nákup piva uvařeného v padesát kilometru vzdáleném městě Kock.⁸² Uvažovat tak můžeme o jisté proslulosti piva z Kocku, neboť Lublin se jakožto středisko nadregionálního významu mohl bezpochyby pochlubit místně uvařeným pivem.

75 NALEWAJEK. *Na królewskim dworze*, s. 68.

76 ANTANAČIUS a PETRAUSKAS. *Lietuvos didžiojo kunigaikščio*, s. 30, 60, 68.

77 Tamtéž, s. 68 („*pro vino Italico et muscatella*“).

78 KOZÁK. *Účty budínského dvora*, s. 112 („*Tricesimator ad Quinqueecclesias misit regie maiestati tres tunellas malvatici, tres tunellas de rivolio, de pynol duas tunellas*“).

79 KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 155, 535 („*quando sibi duxerant malmaticum et rivula de Italia*“). Rivolu a malvaz poslali princí za pobytu ve městě i vatislavští radní, jak viz Tamtéž, s. 299.

80 Výběrový výčet lokalit z území Polska a Litvy, k nimž lze vztáhnout doklady o akvizicích piva ke dvorům jagellonských monarchů, nabídl KOZÁK. *Nápoje na dvorech*, s. 160.

81 Stalo se tak při zastávce v mazovském městě Błonie. Viz KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 604 („*pro uno vase cervisie ad mandata domini principis, quando Te Deum laudamus canthaverunt, dum a domino rege de Lithuania de victoria super Thartaros littere portate sunt*“). K tehdejšímu dění srov. MIKA. *Problematyka tatarska w polityce europejskiej od połowy XV do początku XVI wieku*. Kraków; Warszawa 2020, s. 369-372.

82 AGAD, ASK-RK, sign. 34, fol. 88r („*pro cervisia Cocensi*“).

Obdobně v Čechách mělo dobrý zvuk pivo hradecké a kouřimské a královský šenk dbal na to, aby nechybělo u tabule Vladislava Jagellonského a jeho dvořanů.⁸³ Relativně nejdílnější, pokud jde o druhovou rozmanitost piv, jsou účty dvora prince Zikmunda. Jagellonský králevic si za pobytů ve Slezsku nejednou dopřál doušek proslulého svídnického piva,⁸⁴ které platilo za jedno z vůbec nejchutnějších a současně nejdražších.⁸⁵ Za pobytů v polské metropoli Krakově putovala ke stolu knížete nejen piva místní produkce, ale často také pěnový mok vyrobený v jeden den cesty vzdáleném městě Proszowice,⁸⁶ jež se počítalo ke komorním statkům polských králů,⁸⁷ či pivo vyrobené v cca 250 km vzdáleném velkopolském Piotrkowě.⁸⁸ Zikmundův písař také v některých případech výslovně uvedl (a od sebe navzájem i od „obyčejného“ piva odlišil) bílé, nejspíše z pšeničného sladu uvařené pivo (*cervisia alba*) a tmavý ječný ležák (*cervisia nigra*). Tmavé pivo, ztotožnitelné snad s místním proslulým březňákem, nechal kníže koupit, jak již víme, v Opavě u příležitosti sněmu slezských knížat a stavů, jemuž z titulu nejvyššího hejtmana Slezska a Lužic předsedal.⁸⁹ Bílé pivo nakupoval knížecí šafář jak v Opavě, tak také ve Vratislavi a dolnoslezském Klučborku.⁹⁰

Vedle vína a piva se v analyzovaných svazcích evidence příjmů a výdajů dvorů jagellonských králů a knížat objevují ještě dva další druhy alkoholických nápojů, představují však fenomén sociálně i geograficky spíše okrajový. Jednalo se o pálenku a medovinu, nápoj vznikající fermentací včelího medu. Četnost a okolnosti výskytu zmínek o konzumaci alkoholu vyráběného destilací a medoviny naznačují, že se kolem roku 1500 nejednalo o nápoje preferované v okruhu společenských elit, které by kulturně vyrostly z kurtoazních tradic křesťanského „Západu“. Téměř všechny zmínky jsou totiž spojeny se světem tatarských a turkických nomádů,⁹¹ případně obyvatel Moskevské Rusi.⁹² V případě jagellonské

83 Dva sudy „piva kuřimského“ byly pro krále zakoupeny roku 1478, dva sudy „hradeckého piva králově milosti“ pak roku 1486. TRNKA. Výdaje dvora Vladislava Jagellonského, s. 282.

84 KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 297, 300, 471 (např. „*dum dispensator recessit pro cervisia Schwidwiciensi ad mensam domini principis*“).

85 Viz např. KORTA, ed. *Świdnica. Zarys monografii miasta*. Wrocław; Świdnica 1995, s. 124–125.

86 KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 172, 174, 175, 176, 177, 179, 188, 382, 402, 407.

87 KIRYK, ed. *Proszowice: Zarys dziejów do 1939 roku*. Kraków 2000.

88 KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 157. K tamní pivovarské produkci srov. nejnověji MAJEWSKI. *Piwowarstwo miejskie w Piotrkowie w XVI–XVIII wieku*. Warszawa 2019.

89 KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 430.

90 Tamtéž, s. 328, 330, 331, 370, 492.

91 AGAD, ASK-RK, sign. 34, fol. 69r, 77v, 79r, 87r, 87v, 88r; ANTANAVIČIUS a PETRAUSKAS. *Lietuvos didžiojo kunigaikščio*, s. 320.

92 Roku 1471 nechal speciálně kvůli vyslancům moskevského velkoknížete Ivana III. zakoupit

dynastické oikumeny se tak jednalo téměř výlučně o prostor Litevského velkoknížectví, resp. tedy o účty dvora Alexandra Jagellonského, jehož cesta na trůn polských králů vedla přes litevské Vilno. Alkohol vyráběný pálením méně hodnotných či znehodnocených vín (v pramenech se hovoří o výdajích *pro vino palone*, resp. *pro vino sublimato*) byl u Alexandrova dvora používán jak k účelům lékařským (*ad medicinam regie maiestatis*), tak, byť výjimečně, ke konzumaci u panovníkovy tabule. Bylo přitom příznačné, že se pálenka i medovina dostala na stůl panovníka a jemu nejbližších tehdy, kdy jagellonský monarcha hostil již zmiňovaného Šajch Achmata a jeho doprovod z řad Tatarů z bývalé Velké Hordy.⁹³ Jinak se medovina kupovala např. spolu se dřevem na otop, což se zdá naznačovat, že se i u litevského dvora jednalo spíše o nápoj sociálně níže postavených, služebných vrstev.⁹⁴ Na druhou stranu rovněž účty vedené u dvora prince Zikmunda ukazují, nakolik byla medovina na Litvě obecně rozšířeným nápojem. Po příjezdu do Vilna totiž jeho šafář nakupoval pro potřeby dvorské společnosti vedle obligátního piva právě i medovinu. Současně jsou to – mimo účtů dvora Alexandra Jagellonského – právě jen a pouze účty dvora prince Zikmunda, v nichž se lze setkat se dvěma záznamy o nákupu pálenky. I zde se však typicky dotýkáme zvyklostí panujících spíše „na východě“, neboť „*pro vino sublimato*“ musela vydat peníze knížecí pokladna tehdy, když v říjnu roku 1504 pojedl princ Zikmund v Krakově s vyslanci Litevského velkoknížectví.⁹⁵

Analýza dochovaných knih účtů, v nichž byly evidovány příjmy a výdaje na dvory panujících členů jagellonské dynastie z přelomu 15. a 16. století (včetně pojednání o interpretačních limitech tohoto druhu pramenů), umožnila alespoň dílčím způsobem zodpovědět otázku, jaké druhy nápojů se v tomto sociálně exkluzivním prostředí pily a co ovlivňovalo jejich oblibu. Nápojové kultuře zcela dominovaly alkoholické nápoje. Pilo se především víno a pivo, destiláty a medovina se na stůl vznešené společnosti dostávaly jen zřídka a náležely spíše světu neurozených, méně kultivovaných lidí. Zejména spotřeba medoviny byla silně podmíněna rovněž geograficky kulturní vazbou na země Litevského velkoknížectví. Dvorská elita na čele s jednotlivými Jagellonci si potrpěla na luxusní

medovinu Vladislav Jagellonský. Je to příznačně jediná zmínka o medovině v účetní materii spojené s jeho dvorskou společností. PERZANOWSKI a STRZELECKA. *Rachunki wyprawy Władysława*, s. 88 („*pro medone tunc quando nuncii de Moskwa erant in prandio*“).

93 K pádu Velké Hordy a osudům jejího posledního chána MIKA. *Problematyka tatarska*, s. 63-65, 360-368.

94 AGAD, ASK-RK, sign. 34, fol. 88r („*in Belzicze pro medone et lignis*“).

95 KOZÁK. *Účty dvora prince Zikmunda*, s. 246, 407 („...*in apoteka pro istis rebus, que accipiebantur, quando oratores de Lythuania comedebant cum domino principe et eciam, quando alii hospites erant, primo pro XX lucernis. Item pro vesicis vsnie II libris. Item pro coloribus. Item pro sandalis rubeis. Item pro vino sublimato, pro tragea rubea, pro confectionibus cinamoni, sicut solus dominus princeps cedulam vidit...*“).

nápoje – kvalitní, obtížněji dostupná, a tedy i drahá vína, resp. na regionálně proslulé druhy pív. V případě „běžné“ produkce šlo především o jakost, kdy víno či pivo určené pro služebnou část dvora nesneslo srovnání s nápoji, jimiž zaháněl žízeň přímo panovník. Platilo přitom, že víno bylo „vznešenějším“ nápojem než pivo a jeho konzumace vhodným způsobem dotvářela představu o sociální výlučnosti vládce a jeho nejbližšího okolí. Jakkoli se tak ve spotřebě prokazatelně odrážely rovněž chuťové preference konzumentů, jak to bylo patrné nejen u krále Vladislava, ale do jisté míry rovněž v případě jeho mladších sourozenců, nelze podceňovat ani sílu společenského tlaku se snahou naplnit očekávatelné vzorce chování.

O autorovi / About the author

Doc. Mgr. Petr Kozák, Ph.D.
Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Ústav historických věd
Masarykova třída 343/37, 746 01 Opava
Česká republika

Zemský archiv v Opavě
Sněmovní 2/1, 746 01 Opava
Česká republika)
e-mail: kozak.p@centrum.cz
<https://orcid.org/0000-0002-2642-0180>

Zoznam použitých prameňov a literatúry/List of references and literature

Primárne zdroje/Primary sources

Archívy a archívne pramene / Archives and Archivessources

Archiwum Główne Akt Dawnych, fond Archiwum Skarbu Koronnego z lat 1388–1826 (Nr. Zespołu: 7), Oddział 1 – Rachunki Królewskie, 1388–1781, signatura 20, 22, 24, 26, 28, 30, 31, 32, 34.

Státní okresní archiv Opava, fond Archiv města Opava, inventární číslo 218, 219.

Zemský archiv v Opavě, fond Tiller František, inventární číslo 6.

Edície prameňov a publikované pramene / Source editions and Published editions

ANTANAVIČIUS, Darius a PETRAUSKAS, Rimvydas, ed. *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*. Vilnius: Pilių Tyrimo Centras Lietuvos Pilys, 2007.

ENGEL, Johann Christian, ed. *Fragmentum libri rationarii super erogationibus aulae Regis Hungariae Ludovici II. de anno 1526*. In TÝŽ. *Monumenta Ungrica*. Viennae: Antonius Doll, 1809, s. 185-236.

FRAKNÓI, Vilmos, ed. II. Lajos király számadási könyve. 1525. január 12 – július 16. In *Magyar történelmi tár* 22. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1877, s. 45-236.

KOZÁK, Petr a RÁBAI, Krisztina, ed. *Mezi periferií a centrem jagellonského světa. Registrum dvořanů knížete a krále Zikmunda I. Jagellonského z let 1493–1510. Between the Periphery and the Centre of the Jagiellonian World. The Register of Courtiers of Prince and King Sigismund I Jagiellon from 1493–1510*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2015.

KOZÁK, Petr, ed. *Účty budinského dvora krále Vladislava II. Jagellonského (1494–1495)*. Praha: Scriptorium, 2019.

KOZÁK, Petr, ed. *Účty dvora prince Zikmunda Jagellonského, vévody hlohovského a opavského, nejvyššího hejtmána Slezska a Lužic, z let (1493) 1500–1507. Kritická edice pramene*. Praha: Scriptorium, 2014.

NEUMANN, Tibor, ed. *Registrum proventuum regni Hungariae. A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494–1495)*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2019.

PERZANOWSKI, Zbigniew a STRZELECKA, Anna, ed. Część I. Rachunki wyprawy Władysława Jagiellończyka do Czech w latach 1471–1472. In GAWĘDA, Stanisław; PERZANOWSKI, Zbigniew a STRZELECKA, Anna, ed. *Rachunki królewskie z lat 1471–1472 i 1476–1478*. Wrocław; Kraków: Zakład Narodowy Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1960, s. 1-101.

RÁBAI, Krisztina, ed. *Jagelló Zsigmond herceg udvarának számadáskönyve (1504–1507). The Court Account Book of Sigismund Jagiellon (1504–1507)*. Szeged: Quintus Kiadó, 2014.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

BERANOVÁ, Magdalena. *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*. Praha: Academia, 2012, 511 s.

BORKOWSKA, Urszula; KNAPINSKI, Ryszard; PIŁAT, Zbigniew a WIŚNIEWSKI, Eugeniusz, ed. *Peregrinatio ad veritatem. Studia ofiarowane profesor Aleksandrze Witkowskiej OSU*

- z okazji 40-lecia pracy naukowej*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2004, 596 s.
- BRULOTTE, Ronda L. a DI GIOVINE, Michael A., ed. *Edible Identities. Food as Cultural Heritage*. Farnham: Routledge 2014, 252 s.
- C. TÓTH, Norbert. *Politikortörténeti források Bátori István első helytartóságához (1522–1523)*. Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2010, 290 s.
- FEDELES, Tamás. *A király és a lázadó herceg. Az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat (1494–1495)*. Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 2012, 256 s.
- HLAVAČKOVÁ, Miriam. *Pútnik. Sonda do života stredovekých pútnikov. Kráľ Mikuláš Ujlaki a jeho cesta do Ríma*. Budmerice: Rak, 2022, 335 s.
- KIRYK, Feliks, ed. *Proszowice. Zarys dziejów do 1939 roku*. Kraków: Secesja, 2000, 483 s.
- KOLPAK, Piotr. *Kult świętych patronów Królestwa Polskiego w czasach Jagiellonów*. Kraków: Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, 2020, 431 s.
- KORBELÁROVÁ, Irena a kol. *Kulinární kultura Slezska a střední Evropy. Východiska, metody, interdisciplinarita*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2015, 271 s.
- KORTA, Waclaw, ed. *Świdnica. Zarys monografii miasta*. Wrocław; Świdnica: Wydawnictwo DTSK Silesia, 1995, 393 s.
- MAJEWSKI, Marcin Łukasz. *Piwowarstwo miejskie w Piotrkowie w XVI–XVIII wieku*. Warszawa: Centrum Piwowarstwa 2019, 164 s.
- MIKA, Norbert. *Problematyka tatarska w polityce europejskiej od połowy XV do początku XVI wieku*. Kraków; Warszawa: Avalon, 2020, 576 s.
- SLAVÍČKOVÁ, Pavla, ed. *A History of the Credit Market in Central Europe. The Middle Ages and Early Modern Period*. London; New York: Routledge, 2020, 268 s.
- STANĚK, Josef. *Vino není vinno. Kapitoly z dějin vína*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1998, 285 s.
- ŠTĚPÁN, Jan. *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic v letech 1579–1598*. Olomouc: Danal, 2009, 354 s.
- TOMEK, Wacław Wladiwoj. *Dějepis města Prahy IX*. Praha: W komissii u Františka Řiwnáče, 1893, 425 s.
- VONYÓ, József, ed. *Személyiség és történelem – a történelmi személyiség. A történeti életrajz módszertani kérdései*. Pécs; Budapest: Kronosz Kiadó, 2017, 547 s.
- ZAORAL, Roman, ed. *Money and Finance in Central Europe during the Later Middle Ages*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2016, 269 s.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

- BORKOWSKA, Urszula. Rachunki królewskie jako źródło poznania praktyk religijnych Jagiellonów. In BORKOWSKA, Urszula; KNAPIŃSKI, Ryszard; PIŁAT, Zbigniew a WIŚNIEWSKI, Eugeniusz, ed. *Peregrinatio ad veritatem. Studia ofiarowane profesor Aleksandrze Witkowskiej OSU z okazji 40-lecia pracy naukowej*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2004, s. 47-63.
- DI GIOVINE, Michael A. a BRULOTTE, Ronda L. Introduction. Food and Foodways as Cultural Heritage. In BRULOTTE, Ronda L. a DI GIOVINE, Michael A., ed. *Edible Identities. Food as Cultural Heritage*. Farnham: Routledge 2014, s. 1-27.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. K modelu středověkého panovnického dvora jako sociálního systému. In *Český časopis historický*, 2009, roč. 107, č. 2, s. 309-335.
- DVOŘÁKOVÁ, Daniela. Zábava a slávnosti na uhorském královském dvore (na příklade dvora uhorského krále Ludvíka II. Jagelovského). In *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední*

- a sváteční život na středověkých dvorech. Mediaevalia Historica Bohemica*, 2009, roč. 12, Supplementum 3, s. 179-191.
- FEDELES, Tamás. Miklós király és Lőrinc herceg. Az utolsó két Újlaki vázlatos pályaképe. In VONYÓ, József, ed. *Személyiség és történelem – a történelmi személyiség. A történeti életrajz módszertani kérdései*. Pécs; Budapest: Kronosz Kiadó, 2017, s. 135-168.
- KAMIŃSKI, Adam. Myszkowski Piotr z Przeciszowa i z Mirowa h. Jastrzębiec (ok. 1450–1505). In *Polski Słownik Biograficzny* 22. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej akademii nauk, 1977, s. 379-382.
- KARWASIŃSKA, Jadwiga. O najdawniejszych księgach tzw. „Rachunków dworu królewskiego“. In *Archeion*, 1927, č. 1, s. 155-175.
- KARWASIŃSKA, Jadwiga. Rachunki żup solnych w XIV i XV wieku. Z Archiwum Podskarbińskiego. In *Archeion*, 1928, č. 3, s. 39-45.
- KOZÁK, Petr. Nápoje na dvorech králů a knížat z dynastie Jagellonců konce 15. a počátku 16. století. In *Historica. Revue pro historii a příbuzné obory*, 2021, roč. 12, č. 2, s. 151-165.
- KOZÁK, Petr. Income and expenditures of the Hungarian Royal Chamber during the first ruling years of King Vladislaus Jagiellon: analysis of an accounting register from the years 1494–1495. In SLAVÍČKOVÁ, Pavla, ed. *A History of the Credit Market in Central Europe. The Middle Ages and Early Modern Period*. London; New York: Routledge, 2020, s. 42-51.
- KOZÁK, Petr. The Courtly Accounts of Prince Sigismund Jagiello (Late 15th to Early 16th Centuries) and Their Historical Context. In ZAORAL, Roman, ed. *Money and Finance in Central Europe during the Later Middle Ages*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2016, s. 129-151.
- KOZÁK, Petr. Evidence potravin u dvorů knížat a králů z dynastie Jagellonců. Několik úvah na příkladu účtů dvora prince Zikmunda z přelomu 15. a 16. století. In KORBELÁŘOVÁ, Irena a kol. *Kulinární kultura Slezska a střední Evropy. Východiska, metody, interdisciplinarita*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2015, s. 59-69.
- KUBINYI, András. Ernusz Zsigmond pécsi püspök rejtélyes halála és hagyatékának sorsa (A magyar igazságszolgáltatás nehézségei a középkor végén). In *Századok*, 2001, roč. 135, s. 301-361.
- LUBCZYŃSKI, Mariusz a PIELAS, Jacek. Szydłowiecki Krzysztof h. Odrowąż (1466–1532). In *Polski Słownik Biograficzny* 49/4. Warszawa; Kraków: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Societas Vistulana, 2014, s. 551-566.
- LUBCZYŃSKI, Mariusz a PIELAS, Jacek. Szydłowiecki Piotr h. Odrowąż (ok. 1470 – przed 8 I 1508). In *Polski Słownik Biograficzny* 49/4. Warszawa; Kraków: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Societas Vistulana, 2014, s. 576-578.
- LUPTON, Deborah. Food, memory and meaning: the symbolic and social nature of food events. In *The Sociological Review*, 1994, roč. 42, č. 4, s. 664-685.
- MAJEWSKI, Marcin Łukasz. Udział kupców ormiańskich w handlu winem w Piotrkowie w XVII i XVIII wieku. In *Lehahayer. Czasopismo poświęcone dziejom Ormian polskich*, 2018, roč. 5, s. 147-158.
- NALEWAJEK, Agnieszka. Na królewskim dworze Jana Olbrachta. In *Roczniki Humanistyczne*, 2011, roč. 59, č. 2, s. 41-80.
- SEDLÁČEK, August. Kostka z Postupic. In *Ottův slovník naučný XIV*. Praha: Vydavatel a nakladatel J. Otto, 1899, s. 946-947.
- STIBOR, Jiří. Z Žerotína. In *Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Nová řada. Sešit 10. (22.)*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007, s. 75-183.
- TRNKA, Pavel. Výdaje dvora Vladislava Jagellonského v letech 1471–1490. In *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech. Mediaevalia Historica Bohemica*, 2009, roč. 12, Supplementum 3, s. 271-292.

WÓLKIEWICZ, Ewa. Kuchnia plebana: zwyczajna i nadzwyczajna konsumpcja na parafii św. Jakuba w Nysie (1505–1508). In *Przegląd Historyczny*, 2011, roč. 102, č. 4, s. 609-635.

Internetové zdroje /Onlinesources

CEISEL, Christina. Food Studies. In *Oxford Research Encyclopedia of Communication* [online]. Oxford 2017 [cit. 2023-07-28]. Dostupné na <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.580>

Vokabulář webový: webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka, © 2006–2023. Verze dat 1.1.23 [cit. 2023-07-28]. Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz>.